СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Н. Зеліско, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-2467-5585

О. Василина, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0003-2124-3792

Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/10.31734/economics2021.28.126>

Зеліско Н., Василина О. Сучасні тенденції розвитку та функціонування аграрного бізнесу в Україні

У статті агробізнес досліджується як найбільш прогресивна і високоефективна форма спільної організації виробництва продовольства. Визначено, що розвиток сільського господарства України повинен здійснюватися на інноваційній основі. Основою для цього слугує поєднання державної аграрної та інвестиційної політики, спрямованої на активізацію досліджень та інноваційних розробок з метою подальшого їх впровадження у виробничу діяльність вітчизняних підприємств. Інновацією в сільському господарстві є зміни в техніці, технології, організації, екології, економіці, а також у соціальній сфері задля одержання економічного ефекту, спрямованого на задоволення певних суспільних потреб. Зауважено, що інноваційна модель розвитку сільського господарства – це сукупність взаємопов'язаних організаційних структур, що здійснюють апробацію та комерційну реалізацію наукових знань і технологій та займаються виробничою діяльністю.

В умовах ринкових відносин аграрне підприємництво має велике значення для структурної трансформації економіки, розвитку вітчизняного товаровиробництва, конкуренції, підвищення рівня зайнятості сільського населення. За сучасних умов бізнесмени та бізнес-формування стають основною рушійною силою агропромислового виробництва. Від їхньої підприємницької активності та ініціативи значною мірою залежать подолання аграрної кризи та динамічний розвиток сільського господарства України. Основним стимулом розвитку сільського господарства, як і будь-якої іншої галузі, мають бути значні інвестиції. Розглянуто передумови формування ефективного механізму функціонування агробізнесу. Сформовано складові компоненти організаційно-економічного механізму функціонування і розвитку сучасного агробізнесу. Окреслено коло чинників, що впливають на діяльність сільського господарства та АПК, а на їх основі виведено чинники, що впливають на функціонування агробізнесу.

Ключові слова: аграрний сектор, аграрний бізнес, економічні ризики, стратегія розвитку бізнесу.

Zelisko N., Vasylyna O. Current trends of development and functioning of agrarian business in Ukraine

In the article an agribusiness is studied as the most progressive and highly efficient form of joint organization of food production. It is determined that the agricultural development in Ukraine should be based on innovations. The basis for this is secured by the combination of state agricultural and investment policies, policies directed on activation researches and innovation with a view to their implementation in production activities of domestic enterprises. Innovations in agriculture are represented by the changes in technique, technology, organization, environment, economy and social sphere in order to get economic benefits, satisfaction of social needs. It is noted that the innovative model of agricultural development is a combination of interrelated organization structures that carry out approbation and commercialization of scientific knowledge and technologies and having industrial activities.

In terms of market relations, agricultural entrepreneurship is of great importance for the structural transformation of the economy, development of domestic production, competition, increasing the level of the rural population employment. Under modern conditions, businesspeople and business formations are becoming the main driving force of agro-industrial production. Overcoming the agrarian crisis and the dynamic development of Ukraine's agriculture largely depend on their entrepreneurial activity and initiative. The main stimulus for agricultural development, as in any other industry, should be significant investments. The preconditions for shaping an effective mechanism of the agribusiness functioning are considered in the article. The components of the organizational and economic mechanism of modern agribusiness performance are identifies. The circle of factors influencing activity of agriculture and AIC, and the factors making impact on functioning of agribusiness are shown out.

Key words: agrarian sector, agricultural business, economic risks, business development strategy.

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин аграрне підприємництво має велике значення для структурної трансформації еконо-

міки, розвитку вітчизняного товаровиробництва, конкуренції, підвищення рівня зайнятості сільського населення. За сучасних умов бізнесмени та

бізнес-формування стають основною рушійною силою агропромислового виробництва. Від їхньої підприємницької активності та ініціативи значною мірою залежать подолання аграрної кризи та динамічний розвиток сільського господарства України. Підприємницька функція на мікрорівні реалізується в різних організаційних формах діяльності. На основі запровадження у виробництво новацій забезпечується динамічність (рух у певному напрямку, заданому споживачами) сільськогосподарських підприємств різних форм власності, що є основною ознакою віднесення їх до підприємницьких, збільшення частки їхньої продукції на ринку, у тому числі за рахунок поєднання сільськогосподарського виробництва з іншими видами діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні обґрунтування розвитку вітчизняного аграрного бізнесу знайшли відповідне відображення в наукових працях Д.Г. Білоруса, Н.В. Волченко, Т.О. Зінчука, які вказують на стратегії розвитку аграрного бізнесу України. Автори С.М. Кваша, Ю.Г. Козак, Р.П. Колосова визначають місце та значення вітчизняного аграрного бізнесу у системі міжнародної економіки. Водночас глобалізаційні процеси в Україні інтенсивно розвиваються і відповідно вимагають проведення глибоких досліджень. Це зумовлено специфікою агробізнесу, його стратегічним значенням для вітчизняної економіки, а також необхідністю адаптації інструментів державного регулювання, засобів забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції та функцій сталого розвитку.

Постановка завдання. Наше завдання – визначити стан та напрями вдосконалення підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки на основі запровадження інноваційних форм її організації, а також дослідити ризики та перспективи розвитку вітчизняного аграрного бізнесу в умовах глобалізації міжнародної економіки.

Виклад основного матеріалу. Діяльність суб'єктів підприємництва в ринкових умовах ґрунтується на дотриманні таких принципів: вільний вибір виду діяльності; залучення на добровільних засадах для здійснення підприємницької діяльності майна та коштів фізичних і юридичних осіб; самостійне формування програми діяльності; вільне наймання працівників; вільне розпорядження прибутком, що залишається після сплати обов'язкових платежів, встановлених законо-

давством; самостійне здійснення зовнішньоекономічної діяльності [4].

Щоб конкурувати на світовому ринку, родючої землі замало. Українські аграрії в середньому збирають удвічі менше пшениці з 1 гектара, ніж їхні колеги у Франції та Німеччині. В інших напрямках сільського господарства – результати теж нижчі, ніж у великих аграрних країнах. Крім того, продукція аграрних господарств у всьому світі однакова – зерно пшениці, кукурудзи, м'ясо птиці чи свинина, олія. Тобто сільське господарство зможе реально стати рушієм вітчизняної економіки, якщо зможе конкурувати на світових ринках. Тому наразі першочергове завдання в агробізнесі – підвищення операційної ефективності, освоєння нових технологій з вирощування аграрної продукції, а також використання нових фінансових інструментів для досягнення високих фінансових показників [6].

Попри весь оптимізм щодо українського аграрного сектору та можливості, які відкриває Угода про асоціацію з ЄС, нам потрібно не забувати, що на нових для нас міжнародних ринках уже працюють сильні конкуренти. Бразилія, Аргентина, Мексика, країни Африки, Китай також розвиваються швидкими темпами, використовуючи новітні аграрні технології.

За результатами січня – серпня 2018 року, товарообіг аграрної та харчової промисловості між Україною та країнами Європейського Союзу досяг \$5,4 млрд, що на \$330 млн більше, ніж за аналогічний період 2017 року. При цьому експорт продукції АПК з України до ринків ЄС перевищив \$3,6 млрд. До п'ятірки країн з найбільшою часткою у зовнішньоторговельному обігу між Україною та країнами ЄС входять: Нідерланди – 15,2%, Польща – 14,3 %, Італія – 12,6 %, Іспанія – 12 %, Німеччина – 11,5 % [8].

У 2020 році експорт української агропродовольчої продукції до країн ЄС впав на 10,8 % порівняно з 2019 роком, при цьому Україна закрила 11 квот на безмитний експорт до ЄС (див. рис.).

На розвиток сільського господарства стали все більше впливати технології, не пов'язані безпосередньо з вирощуванням та збором сільськогосподарських культур, а відповідальні за планування, управління бізнес-процесами, продаж врожаю, а також комунікації з потенційними покупцями [5].

Окрім ІТ для фермерства, агробізнес потребує автоматизації найрізноманітніших складових своєї діяльності. Це бюджетування, контроль до-

ходів і витрат, управління персоналом, проєктами, продажами, договорами та документацією тощо. Для цього агрокомпанії впроваджують системи CRM (управління взаєминами з клієнтами) та BPM (управління бізнес-процесами), які покривають більшість завдань і можуть об'єднати,

«оркеструвати» інше наявне програмне забезпечення. На основі BPM-системи також є галузеві рішення для управління земельним фондом, прогнозування врожайності на основі статистичних даних, планування земельних робіт, посіву та збору врожаю [7].

Рис. Експорт української агропродовольчої продукції до країн ЄС у 2020 році.

Поширена в Україні платформа bpm'online, яка містить інструменти управління взаєминами з клієнтами та керування бізнес-процесами, – розробка української компанії Terrasoft. Вона має

як вебформат, так і формат мобільного додатка для популярних операційних систем. У компанії, що розробила систему, зауважують: попитом в агробізнесу користується функціональність CRM-

системи під назвою «польові продажі». Це можливість планувати та фіксувати в додатку зовнішні зустрічі, демонструвати закупникові наявну сільськогосподарську продукцію та робити одразу замовлення. Також у мобільному додатку виїзні інженери, які працюють з агротехнікою, фіксують дані про несправності та надане сервісне обслуговування.

Українські родючі ґрунти та потенціал тваринництва і насінництва приваблюють до України закордонних інвесторів. Ось лише деякі угоди, реалізовані протягом 2018 року:

- саудівська сільськогосподарська та тваринницька інвестиційна компанія Salic придбала агрохолдинг «Мрія» – предметом зацікавленості стало вирощування зернових культур;

- інвестиційна компанія Kadott Group вкладає \$400 млн в український агробізнес, а продукт піде на експорт до арабських країн;

- німецький концерн Bayer відкрив на Житомирщині завод із виробництва насіння сільськогосподарських культур – і вклав у це \$200 млн;

- японський концерн Sumitomo придбав контрольний пакет акцій великого постачальника насіння «Спектр-Агро»;

- європейці інвестували \$10 млн у протейновий завод для тваринництва на Київщині;

- корейські трактори складатимуть на потужностях ЗАЗ;

- із 2017 року Україна експортує молоко та молочну продукцію до Китаю;

- український виробник кавунів «Південний союз» веде перемовини з закордонними мережами супермаркетів щодо постачання своєї продукції за кордон (раніше він уславився завдяки «баржі з кавунами»).

У проєкті Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки до 2021 року, яку затверджено постановою українського уряду, особливий акцент зроблено на впровадженні технологій та інновацій у вказану сферу. Аби підвищити конкурентоспроможність агровиробників, заплановано такі кроки [2]:

- підвищення енергоефективності та енергозбереження завдяки модернізації виробництва та впровадженню новітніх технологій;

- впровадження енергоощадних технологій глибокої переробки сільськогосподарської продукції у харчовій та переробній промисловості;

- стимулювання технічної модернізації сільськогосподарського виробництва через зростання рівня українського виробництва сільськогосподарської техніки та обладнання.

ІТ-фахівці, фермери та власники підприємств «знаходять» одне одного, спілкуються та поглиблюють співпрацю одне з одним. Захід проводиться за підтримки профільного Міністерства аграрної політики та продовольства: держава зацікавлена у співпраці ІТ-фахівців та фермерів. У 2018 році такий хакатон провели у лютому. Його відвідали понад 150 розробників та аграріїв з різних куточків України. Вони працювали 25 проєктів, 15 з яких було розроблено безпосередньо під час конкурсу. За підрахунками фахівців, нинішній світовий ринок ІТ-рішень для потреб сільського господарства – це приблизно \$400 млрд щорічно.

Передумови комп'ютеризації, яку переживає аграрний сектор, аналогічні іншим ринкам: оптимізація затрат фінансів та часу, підвищення точності розрахунків та планування. Крім того, почали з'являтися програмні комплекси та устаткування для високої швидкості впровадження новачків. Аграрії пізніше за всіх розпочали, але наздоганяють фінансову, промислову та інші галузі економіки [4].

Ефективне управління – ось що дозволить українським аграріям бути успішними. Все ж сільське господарство є периферійною сферою світової економіки, її «сировинною» складовою, такою як добування вугілля, нафти, газу, хімічна промисловість, металургія тощо. Розвинений західний світ побудований на економіці створення доданої вартості і залишає для себе «чисту інтелектуальну діяльність» – фінансові інновації, фондові ринки, телекомунікації та високі технології [1].

Саме тому успішні українські холдинги знаходять можливості для розширення бізнесу в побудові вертикально інтегрованих структур – таких компаній, де не тільки вирощуть сільськогосподарську сировину, а й отримують додану вартість за рахунок її переробки та розвитку власних брендів [3]. Менеджерам холдингів, які намагаються перебудувати компанію, зміщуючи фокус із виробництва сировини на переробку сільськогосподарської продукції, передусім потрібно відслідковувати і розуміти тренди міжнародного споживання продуктів харчування і попит на відповідні напівфабрикати. Важливо також уміти ефективно оцінювати альтернативні інвестиційні проєкти в обладнання з переробки сільськогосподарської сировини, його потужність, гнучкість у переналаштуванні, а також налагоджувати міжнародні контакти з метою отримання доступу до нових країн збуту своєї продукції.

Висновки. Основним стимулом розвитку сільського господарства, як і будь-якої іншої галузі, мають бути значні інвестиції. Українські компанії зараз, як ніколи, потребують фінансових ресурсів для розвитку і намагаються вгадати, чого конкретно чекають закордонні інвестори – припинення війни чи, наприклад, спрощення умов ведення бізнесу та зниження податків.

Насправді для великих західних інвесторів Україна все ще залишається terra incognita. Вони роблять висновки зі слів своїх друзів, засобів масової інформації, банкірів, які працюють з українськими компаніями, зі звітів аналітиків, що стежать за діяльністю українських агрохолдингів, які вже є в лістингу західних бірж. На жаль, сьогодні ця інформація більше шкодить нашій аграрній сфері, ніж сприяє. А якщо додати сюди все ще високий рівень корупції і тиск з боку фіскальних органів на бізнес, то очікувати західних інвесторів у сферу аграрного бізнесу доведеться ще довго. Треба розуміти, що припинення війни на Сході не стане основним тригером для потоку інвесторів в Україну. Тому підвищення ефективності – це не просто тренд, а умова виживання українських аграріїв.

Бібліографічний список

1. Білик В. В. Сучасні тенденції розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Ефективна економіка*. Дніпропетровськ: ДДАУ, 2012. 348 с.
2. Демченко О. В. Імперативи трансформацій потенціалу аграрного виробництва в контексті циклічності його розвитку. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2015. Т. 20, вип. 5. С. 53–56.
3. Демченко О. В. Трансформація ресурсного потенціалу в умовах інноваційного розвитку аграрної економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. № 1 (5). С. 136–141.
4. Задорожна Л. М. Оцінка стану інституційного забезпечення розвитку ринку інновацій в аграрній сфері. *Молодий вчений*. Київ, 2015. № 7 (22). С. 70–75.
5. Корнійчук Г. В. Методологічні аспекти оцінки фінансового потенціалу агроформувань. *Агро-світ*. 2016. № 19. С. 3–8.
6. Farm structures. URL: <https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/statistics/facts-figures/farm-structures.pdf> (last accessed: 02.02.2021).
7. Ginder R., Artz G. M. Cooperation: A survival strategy for small and medium-sized farms. URL: https://lib.dr.iastate.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1312&context=leopold_grantreports (last accessed: 05.02.2021).
8. Hopp R. A., MacDonald J. M., Korb P. Small Farms in the United States Persistence Under Pressure. URL: https://www.ers.usda.gov/webdocs/publications/44460/8727_eib63_1_pdf?v=41063 (last accessed: 04.02.2021).

Стаття надійшла 10.02.2021